

ÖĞRETMEN EĞİTİMİNDE BİLGİ OKURYAZARLIĞININ ÖNEMİ*

Prof. Dr. S. Serap Kurbanoğlu

Prof. Dr. Buket Akkoyunlu

Özet: Bilgi okuryazarlığının ilk öğretimden yüksek öğretime kadar her düzeyde öğrenci için önemi uzun süredir kabul edilmiş, ancak, öğretmen yetiştirme programlarına entegrasyonu ihmal edilmiştir. Öğretmenler kendileri bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmadıkça öğrencilerine bu becerileri kazandıramazlar. Bilgi okuryazarı öğretmenler öğrencileri için en uygun kaynakları seçip kullanabilirler; öğrencilerin bilgi okuryazarlığı becerilerini geliştirmek için eğitim programları hazırlanmasında ve fırsatlar yaratılmasında okul kütüphanecileri ile işbirliği yapabilirler. Bunların ötesinde, öğrenmeyi yaşam boyu devam eden bir süreç olarak kabul eder ve eğitim alanındaki gelişmelere ve değişime kolaylıkla ve hızla uyum sağlayabilirler. Bu durumda, öğretmen eğitimini bilgi okuryazarlığını içerecek şekilde geliştirmek gerekli hale gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi okuryazarlığı, yaşam boyu öğrenme, öğretmen eğitimi

Abstract: The importance of information literacy for the students in all levels, from primary education to higher education, has long been recognized. However, the integration of information literacy into teacher education programs has been neglected. Teachers cannot equip their students with information literacy skills unless they themselves possess these skills. Information literate teachers can select and use resources most appropriate to their students. They can collaborate with school librarians in developing instruction programs and opportunities for refining students' information literacy skills. Furthermore, they consider learning as a lifelong process and can adapt themselves easily and quickly to the developments and changes in education. Thus, modifying teacher education to include information literacy becomes necessary.

Keywords: Information literacy, lifelong learning, teacher education, teacher training

Giriş

En belirgin özelliği sürekli değişiklik olan bilgi toplumuna geçiş bugünün toplumlarının yeniden yapılanması gereğini doğurmuştur. Süregelen ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerden etkilenmeyen meslek yoktur. Gelişmeler günümüz bireylerini bir yandan sayısız fırsatlarla karşı karşıya bırakırken diğer taraftan gereksinim duydukları bilgi ve becerilerde değişikliklere neden olmaktadır. Gelişmelere ayak uydurmak tüm bireyler için neredeyse zorunlu hale gelmiştir. Candy'ye (2002) göre değişikliklere ayak uyduramayanlar geride kalacak, iş bulmaları ve rekabet edebilmeleri giderek güçleşecektir. Mevcut ve statik bilgi birikimi; katlanarak artan bilgi, değişen iş ortamları ve iş tanımları ve sürekli gelişen teknoloji ile başa çıkabilmek için yeterli değildir. Günümüz toplumları değişime ayak uydurabilen, kendini yenileyebilen, gelişmeleri takip edebilen, problem çözebilen, bilgiyi yönetebilen ve teknolojiyi kullanabilen bireylere gereksinim duymaktadır (SCANS, 1991; TÜSİAD, 1999).

---

* Bu çalışma 12-14 Mayıs 2007 tarihlerinde Bakü, Azerbaycan'da yapılan *Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

Yaşam Boyu Öğrenme ve Bilgi Okuryazarlığı

Yaşam boyu öğrenme, bireylerin yaşam sürelerince içinde bulunacakları her türlü rol, ortam ve çevre için gereksinim duyacakları tüm bilgi, beceri ve yeterliliklerin geliştirilmesine olanak tanıyan her türlü öğrenme eylemini kapsayan bir süreçtir (WILL, 1994; Lifelong Learning, 2003; NIACE, 2003; Commission of The European Communities, 2000). Yaşam boyu öğrenme insanlara bilgilerini güncelleştirme; yaşamlarını etkileyen ve değiştiren önemli gelişmeleri anlama ve kavrama; mesleki ve entellektüel düzeylerini bilinçli bir şekilde genişletme olanağı tanır (Chapman ve diğerleri, 2003). Yaşam boyu öğrenme değişikliklerle başa çıkabilmenin en iyi yoludur: bir taraftan ekonomik rekabeti güçlendirip iş bulmayı kolaylaştırırken diğer taraftan sosyal dışlanmaya karşı mücadele olanağı ve fırsat eşitliği sağlar.

Öğrenmeyi öğrenmek, yaşam boyu öğrenmenin anahtarı olarak görülmektedir (Doyle, 1994; Library Association, 2001). Öğrenmeyi öğrenmenin temelinde ise bilgi okuryazarlığı becerileri yatmaktadır. Bilgi okuryazarlığı “bilgiye ihtiyaç duyulduğunda bunu hissetmek, ihtiyaç duyulan bilgiyi bulmak, elde edilen bilgiyi değerlendirmek ve etkin olarak kullanmaktır” (ALA, 1989). Bilgi okuryazarı birey, nasıl öğreneceğini bilen bireydir, nasıl öğreneceğini bilir çünkü bilginin nasıl düzenlendiğini, nasıl bulunacağını ve bilgiyi nasıl kullanacağını bilir. Bilgi okuryazarı birey yaşamboyu öğrenmeyi gerçekleştirme kapasitesine sahiptir (Breivik, 2000). Bu nedenle toplum bireylerine bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması yaşamboyu öğrenme için önemli bir adımdır (Iannuzzi, Mangrum ve Strichart, 1999).

Eğitim ve Bilgi Okuryazarlığı

Çağın ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi eğitim kurumlarının sorumluluğundadır. Günümüzde yaşanan hızlı değişiklikler ve buna bağlı olarak değişen beklentiler eğitim kurumlarını geçmiştekinden farklı bir insan gücü yetiştirme yükümlülüğü ile karşı karşıya bırakmış, yaşam boyu öğrenebilen bireyler yetiştirmek eğitimin en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir (Breivik, 2000; ALA, 1989).

Eğitimle ilgili geleneksel görüş değişmiş; eğitimin, birikmiş olan bilginin aktarılmasından çok “öğrenmeyi öğretme” boyutu, diğer bir deyişle bilgiye ulaşma ve onu kullanma becerilerini kazandırma boyutu vurgulanmaya başlanmıştır. Öğrenci artık öğretilmeyi bekleyen, paketlenmiş bilgiyi alan pasif konumdan çıkmış; araştırmacı, öğrenme sürecinde etkin, kendi öğrenme sorumluluğunu taşıyan aktif bir konuma yerleşmiştir. Öğrenme sürecinde ders kitaplarını ana kaynak kabul eden anlayış yerini görsel, işitsel, basılı ve elektronik çok çeşitli kaynakların bir arada kullanımını temel alan anlayışa bırakmıştır (Akkoyunlu ve Erdem, 2000).

Değişen eğitim anlayışı ve bunun sonucunda kullanımı giderek yaygınlaşan yöntemler, kaynak kullanımını dolayısıyla bilgi becerilerini; teknoloji kullanımını dolayısıyla teknoloji becerilerini;

eleştirel ve analitik düşünme, sentez yapma, karar verme ve problem çözme gibi üst düzey düşünme becerilerini; grup çalışması yapabilme ve iletişim gibi becerileri başka bir deyişle bilgi okuryazarlığı becerilerini ön plana çıkarmaktadır (Laverty, 2001). Bu durum, hemen her düzeyden eğitim kurumunun programlarında bilgi okuryazarlığına yer verilmesi ve bilgi okuryazarlığının her öğrencinin eğitim sürecinin bir parçası haline getirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır (ALA, 1989; ALA, 2000; Doyle, 1994; Bilişim, 2001).

Söz konusu gelişmeler ışığında başta ABD ve Avustralya olmak üzere pek çok ülkede gerek ilk ve ortaöğretim, gerekse yüksek öğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik bilgi okuryazarlığı standartları ve modelleri geliştirildiği (AASL ve AECT, 1998; CAUL, 2001), kütüphaneciler tarafından bilgi okuryazarlığı eğitim programları düzenlendiği ve bilgi okuryazarlığının müfredata entegrasyonu için kütüphanecilerle eğitimcilerin işbirliği çalışmaları yaptıkları görülmektedir (örnekler için bakınız: Spitzer, Eisenberg ve Lowe, 1998). Gerek okul gerekse üniversite kütüphanelerinde geçmiş 1800'lere uzanan kullanıcı eğitimi geleneği vardır. Günümüzde söz konusu kullanıcı eğitiminin kapsamı genişlemiş ve bilgi okuryazarlığı eğitimi halini almıştır. Ancak, gerek kapsamı gerekse uygulama ortamı yaratılmaksızın verilen eğitim çalışmalarından verimli sonuç alınamaması kütüphaneciler ile öğretmenlerin işbirliğini zorunlu hale getirmiş, kütüphaneciler tarafından verilen eğitim öğretmenlerin yarattığı uygulama fırsatları ile desteklenmeye başlanmış, bilgi okuryazarlığı becerileri değerlendirmede temel unsurlar arasına girmiştir. Nitekim, bilgi okuryazarlığı alanında yapılan çalışmaların hemen hemen tamamının söz konusu iki meslek grubunun ortak çalışmaları olduğu görülmektedir.

Zorunlu eğitimini tamamlayan tüm bireylerin eğitim hayatlarına devam etmedikleri ve bilgi okuryazarlığı becerileriyle donatılmış öğrencilerin gerek eğitim hayatlarının ileri safhalarında gerekse iş hayatında gösterecekleri başarı ve uyum kolaylığı göz önüne alındığında bilgi okuryazarlığı becerilerinin olası en erken düzeyden başlayarak öğrencilere kazandırılması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durum ilk ve orta öğretim düzeylerinde görev yapan okul kütüphanecilerinin ve öğretmenlerin sorumluluklarını artırmaktadır.

Öğretmen Eğitiminde Bilgi Okuryazarlığının Yeri ve Önemi

Öğrencilerine öğretim sürecinde etkileşimli ve katılımcı ortamlar sağlayabilme yükümlülüğü öğretmenlerin süreçteki rolünü etkilemekte, öğretmenin rolü “her şeyi bilen ve anlatan” dan çıkarak, “öğrencisi ile öğrenen ve öğrencisini yönlendiren”e dönüşmektedir. Bu durum bir yandan öğretmenlerin sahip olmaları gereken becerileri artırırken, diğer yandan öğrencilerini değişen dünyaya hazırlayabilmek için öğretmenlerin söz konusu değişiklikleri yakından izleyerek bu değişikliklere ayak uydurmalarını zorunlu hale getirmektedir. Günümüz koşullarında öğretmenlerin yaşam boyu öğrenen bireyler haline gelmesi kaçınılmazdır. Öğretmenler ‘öğrenen insan’ modeli yaratmalı (Fındıkcı, 1998), iyi birer bilgi kullanıcısı olabilmeli ve bilgi kullanımını öğrencilerine öğretebilmelidir. Günümüzde

öğretmenlerin bilgi okuryazarlığı ve öğrenmeyi öğrenme becerilerine sahip bireyler olarak yetiştirilmesi gerekmekte ve bu açıdan öğretmen eğitimi büyük önem taşımaktadır (Carr 1998). Bilgi çağında gereksinim duyacakları bilgi becerileri, teknoloji becerileri, üst düzey düşünme becerileri, iletişim becerileri gibi becerilerin öğrencilere kazandırılabilmesi ve söz konusu becerilerle ilgili olarak öğrenci performanslarının değerlendirilebilmesi için her şeyden önce öğretmenlerin bu becerilere sahip olması gereklidir (Krueger, Hanse ve Smaldino, 2000; Güven, 2001).

Öğretmenlik devamlı gelişme halinde olan alan bilgisi, pedagoji bilgisi ve genel kültür ile beslenmesi gereken bir meslektir (Bayrak, 1999). Eğitim sisteminde içerik, yöntem veya teknoloji alanındaki gelişmeler ancak öğretmenin bu konularda olumlu tutumu ve yeniliği kabul ederek uygulamaya dönüştürmesiyle sonuç verir (Memmedova ve Seferoğlu 2001). Bu durum eğitim fakültelerinden mezun olduktan sonra öğretmenlerin öğreten rolü yanında öğrenen rolünün devam etmesini zorunlu kılmaktadır. Öğretmenler gerek kendi alanlarında, gerekse pedagoji alanındaki gelişmeleri ve değişiklikleri takip etmek ve bunlara hızla uyum sağlayabilmek yükümlülüğünü taşır. Bu da ancak bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip olmak ile mümkündür.

Bilgi okuryazarı öğretmen hem kendisini sürekli olarak geliştirme potansiyeline; hem de değişik öğretim yaklaşımları ve yöntemlerinden, yeni teknolojilerden, değişen kaynak türlerinden öğrencileri için en uygun olanını bulma, seçme ve kullanma potansiyeline sahiptir. Öğrencilere kazandırılan bilgi okuryazarlığı becerilerinin kalıcılığının ve başka alanlara aktarımının sağlanmasında da öğretmenlerin rolü büyüktür. Öğrencilere söz konusu becerileri kullanabilecekleri fırsatlar yaratmak, ortamlar hazırlamak (örneğin, bunu sağlayacak ödev ve proje konuları geliştirmek), çalışmalarını sırasında öğrencileri yönlendirebilmek, öğrencilerin çalışmalarını bilgi okuryazarlığı bakış açısı ile değerlendirebilmek, kütüphanecilerle bu alanda işbirliğine gidebilmek için öğretmenlere bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gereklidir. Bu durum söz konusu becerilerin öğretmen adaylarına eğitimleri sırasında kazandırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Öğretmen eğitimi ve performans beklentilerinin bilgi okuryazarlığını içerecek biçimde geliştirilmesi gerektiği üzerinde tartışılan bir konudur. ABD’de bilgi okuryazarlığının önemi üzerine hazırlanan raporlarda öğretmen eğitimi konusuna da yer verildiği, ancak, bu konudaki önerilerin henüz hayata geçirilemediği bilinmektedir (ALA, 1989; Breivik, 2000). Çeşitli ülkelerde öğretmen adaylarına bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Krueger, Hanse ve Smaldino, 2000; Carr, 1998). Öğretmenlerin çağa uygun becerilerle donatılmaları için eğitim fakültelerinin programlarının gelişmelere paralel olarak yenilenmesi gerektiği herkes tarafından kabul edilmektedir. Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarı olarak yetiştirilebilmeleri için eğitim fakülteleri müfredatlarında yapılması gereken değişikliklerin yanı sıra çalışan öğretmenlerin yetiştirilmesi için hizmet içi eğitim programları hazırlanması ile ilgili çalışmalara da raslanmaktadır.

Ülkemizde öğretmen eğitimi tüm üniversitelerde geçerli ortak bir program çerçevesinde yürütülmektedir. Ortak müfredatta araştırma yöntemleri gibi içeriğinin bir bölümü bilgi okuryazarlığı ile ilişkilendirilebilecek dersler olmasına rağmen, doğrudan bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına ve geliştirilmesine yönelik dersler bulunmamaktadır. Bazı özel okullarda (Ankara ve İzmir Özel Tevfik Fikret Okulları, Ankara Özel Bilkent Lisesi gibi) yürütülen sınırlı sayıda çalışma dışında bu alanda öğretmenlere yönelik yürütülen hizmet içi eğitim çalışması da yoktur. Konu 30-31 Mart 2009 tarihinde İstanbul'da toplanan Bilgi Okuryazarlığı Ulusal Konferansı'nda gündeme gelmiş ve öğretmen eğitiminde bilgi okuryazarlığının önemi sonuç bildirgesinde yer almıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip bireyler yetiştirmek öncelikle bireylere yaşamboyu öğrenmenin temelini oluşturan bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasını gerektirmektedir. Bu becerilerin bireylere kazandırılması sorumluluğu kütüphanelere ve eğitim kurumlarına aittir. Dolayısıyla öncelikle öğretmenlerin bu becerilere sahip olması gerekmektedir. Bilgi okuryazarlığı ve yaşam boyu öğrenme becerilerine sahip öğretmenler yetiştirmeden bu becerilere sahip öğrenciler yetiştirmek olası değildir. Bu nedenle her ülkede olduğu gibi ülkemizde de mevcut öğretmen eğitimi programlarının öğretmen adaylarına bilgi okuryazarlığı becerilerini kazandırma potansiyeli araştırılmalı ve bu konuda gerekli önlemler alınmalıdır.

Kaynaklar

- AASL ve AECT. (1998). *Information literacy standards for student learning*. Chicago: American Library Association.
- ALA. (1989). *Presidential Committee on Information Literacy final report*. Chicago:ALA.
- ALA. (2000). *Information literacy: a position paper on information problem solving*. Wisconsin: Wisconsin Educational Media Association.
- Akkoyunlu, B ve Erdem, M. (2000). Toplumların yerini belirlemede eğitim sistemlerinin rolü. *21. Yüzyılda Türkiye: Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı III*. Ankara.
- Bayrak, C. (1999). Modern eğitimde öğretmen profili. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 9-16.
- Bilişim Teknolojileri ve Politikaları Özel İhtisas Komisyonu raporu* (2001). (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yayın No. DPT: 2560-ÖİK 576). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Brevik, P. S. (2000). *Information literacy and lifelong learning: the magical partnership*. 10 Mayıs 2007 tarihinde <http://bivir.uacj.mx/dhi/DoctosNacioInter/INFORMATION%20LITERACY%20AND%20LIFELONG%20LEARNING.htm> adresinden erişildi.
- CAUL (2001). *Information literacy standards*. Canberra: CAUL.
- Candy, P. C. (2002). *Lifelong learning and information literacy*. White Paper presented for UNESCO. 9 Mayıs 2007 tarihinde <http://www.nclis.gov/libinter/infolitconf&meet/candy-paper.html> adresinden erişildi.
- Carr, J. A. (1998). Information literacy and teacher education. New York: ERIC.
- Chapman, J. ve diğerleri. (2003). *Lifelong learning and teacher education*. 10 Mayıs 2007 tarihinde http://www.dest.gov.au/highered/eippubs/eip03_4/default.htm adresinden erişildi.
- Commision of The European Communities. (2000). *A memorandum on lifelong learning*. Brussels: CEC.
- Doyle, C. S. (1994). Information literacy in an information society: A concept for the information age. Syracuse, NY: ERIC.
- Fındıkcı, İ. (1998). Bilgi toplumunda eğitim ve öğretim. *Bilgi ve Toplum*, 1, 83-92.
- Güven, İ. (2001). Öğretmen yetiştirmenin uluslararası boyutu. *Milli Eğitim Dergisi*, 150. 7 Mayıs 2007 tarihinde

- <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/150/guven.htm> adresinden erişildi.
- Iannuzzi, P., Mangrum, C. T. ve Strichart, S. S. (1999). Teaching information literacy skills. Boston: Allyn and Bacon.
- Krueger, K., Hanse, L. ve Smaldino, S. E. (2000). Preservice teacher technology competencies. *Tech Trends*, 44, 47-50.
- Laverty, C. (2001). Resource-based learning. Ontario: Queen's University. 10 Mayıs 2007 tarihinde.
- <http://stauffer.queensu.ca/inforef/tutorials/rbl/index.htm> adresinden erişildi.
- Library Association. (2001). *Libraries and lifelong learning: a strategy 2002-4*. London: The Library Association.
- Lifelong learning*. (2003). 5 Mayıs 2007 tarihinde http://europa.eu.int/comm/education/policies/life/what_islll_en.html adresinden erişildi.
- Memmedova, A. ve Seferoğlu, S. S. (2001). Bilgisayar destekli eğitim (BDE)'de rol alan formatör öğretmenlerin görevlerini gerçekleştirme düzeylerine ve BDE uygulamalarına ilişkin görüşleri, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 351-358.
- NIACE, (2003). *What is lifelong learning?* 10 Mayıs 2007 tarihinde http://www.niace.org.uk/Information/Lifelong_Learning/Lifelong_learning.htm adresinden erişildi.
- SCANS. (1991). *What work requires of schools: a SCANS report for America 2000*. The Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, U. S. Department of Labor. 10 Mayıs 2007 tarihinde <http://www.uni.edu/darrow/frames/scans.html> adresinden erişildi.
- Spitzer, K. L., Eisenberg, M. B. ve Lowe, C. A. (1998). *Information literacy: essential skills for the information age*. Syracuse: ERIC Clearinghouse.
- TÜSİAD. (1999). *Türkiye'de mesleki ve teknik eğitimin yeniden yapılandırılması*. Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği. (Rapor No: TY/184/1999). 10 Mayıs 2007 tarihinde <http://www.tusiad.org/turkish/rapor/mesleki/mesleki02-1.pdf> adresinden erişildi.
- WILL. (1994). *An action agenda for lifelong learning for the 21st century. Final report from the First Global Conference on Lifelong Learning, Rome, 30 November – 2 December 1994*. Brussels: World Initiative on Lifelong Learning.